

INITIATIEF DOM**P**LEIN

Progamma van Eisen

Schatkamer Domplein II

ondergronds publiekcentrum 2

Juli 2010

Colofon

Programma van Eisen Schatkamer Domplein II – juli 2010

Opdrachtgever: Stichting Domplein 2013, Domplein 24, Utrecht

Samenstelling:

Twan Toonen Projectmanagement en Projectontwikkeling
Leusderweg 295
3818 AG Amersfoort
info@twantoonen.nl
06 4638 6229

in samenwerking met:

JDdV Architecten
Tinker Imagineers
Gemeente Utrecht/sectie Cultuurhistorie
Rijksdienst Cultureel Erfgoed
ABT
Mos Grondboringen
Gemeente Utrecht / Projectmanagementbureau
Lichtveld, Buis & Partners
RonDom
HC Consultants

Voorwoord

Op het Domplein komen verleden, heden en toekomst samen. Twee duizend jaar geschiedenis is voelbaar en tastbaar aanwezig en vormt een rijk gevulde inspiratiebron voor ons leven nu en straks. Stichting Domplein werkt sinds 2005 aan het zichtbaar en beleefbaar maken van de verborgen geschiedenis van het Domplein. Op 1 juli 2010 is in het Utrechts Centrum voor de Kunsten de Schatkamer Domplein geopend. Bezoekers dalen af in middeleeuwse kelders en staan daar oog in oog met restanten van het Romeinse castellum.

In de 2013, als Utrecht 300 jaar Vrede van Utrecht viert, opent het tweede ondergrondse publiekscentrum: Schatkamer Domplein II. In het hart van het Domplein, tussen kerk en toren komt een entree die bezoekers verleidt tot een spannende tocht onder de grond langs de overgebleven pilaarfundamenten van de gotische Dom. Uniek voor Utrecht, uniek voor Nederland.

Voor u ligt het Programma van Eisen voor dit publiekscentrum. De samenstelling mag gerust beschouwd worden als een ingewikkelde opgave. Want hoe maak je archeologisch erfgoed beleefbaar en zorg je tegelijkertijd dat het bewaart blijft voor de generaties na ons? Architecten, archeologen, belevingsdeskundigen, constructeurs en bouwadviseurs hebben ieder hun steentje bijgedragen. Alle relevante kennis werd verzameld en met elkaar gedeeld. Daarmee is een belangrijke basis gelegd voor de volgende fase richting realisatie van dit prachtige project.

René Verhulst

voorzitter

Stichting Domplein 2013

Inhoudsopgave

Inleiding.....	4
1.1 Stichting Domplein 2013, missie en ambities	4
1.2 De Ontwikkelingsvisie en Schatkamers Domplein	5
1.3 Het Project de Schatkamer II	5
1.3.1 Doelstelling Schatkamer II.....	5
1.3.2 Locatiekeuze De Schatkamer II	6
1.3.3 2000 jaar Utrechtse geschiedenis	7
1.3.4 Archeologisch wetenschappelijk onderzoek.....	7
1.3.5 Ervaren en Beleven	8
2 Inventarisatie en onderzoek.....	9
2.1 Archeologie	9
2.1.1 Inventarisatie archeologische elementen	9
2.1.2 Originele archeologische elementen	10
2.1.3 Heropgravingen en ontsluiten van het archief.....	10
2.2 Belevingsconcept	11
2.3 Programma van Essenties Domplein	11
3 Randvoorwaarden	12
3.1 Randvoorwaarden vanuit RCE (bevoegd gezag)	12
3.2 Randvoorwaarden archeologie gemeente Utrecht	12
3.3 Randvoorwaarden omgeving	13
3.3.1 Peilniveaus Domplein	13
3.3.2 Toegankelijkheid plein voor voertuigen.....	13
3.3.3 Gebruik en belasting dakvloer.....	13
3.3.4 Voorzieningen toetreding dakvloer i.v.m. limitering belasting.....	13
3.3.5 Bovengrondse entree en overige objecten.....	13
3.3.6 Verlegging kabels en leidingen.....	13
3.3.7 Bomen	14
3.3.8 Voorzieningen en beschermingen archeologisch archief buiten het Schatkamerproject	14
3.4 Bestemmingsplan.....	14
4 Integraal programma van eisen.....	15
4.1 Eisen architectuur (schetsplan en maquette)	15
4.1.1 Ontsluiting.....	15
4.1.2 Ruimten	16
4.1.3 Daglicht toetreding.....	16
4.2 Eisen publieksbelevingen en beleving	17
4.3 Klimaat en conserveringseisen	17
4.3.1 Vochtwerking en ventilatie	17
4.3.2 Conservering en stabilisering archeologische wandprofielen en elementen	18
4.4 Milieuvriendelijk materialen en energie	18

5	Uitvoeringseisen	19
5.1	Plaatsing keerwand/vochtschermb.....	19
5.2	Technische eisen	22
5.2.1	Constructieve eisen	22
5.2.2	Verwarming.....	23
5.2.3	Drainage	23
5.2.4	Drinkwater.....	23
5.2.5	Gas.....	23
5.2.6	Ventilatie	23
5.2.7	Kabelgeleiding en bekabeling.....	23
5.2.8	Krachtstroom.....	23
5.2.9	Verlichting	23
5.2.10	Communicatie	24
5.2.11	Beveiliging, brand en inbraak	24
5.2.12	Lift installatie	24
5.2.13	Keukenvoorzieningen	24
5.2.14	Sanitaire voorzieningen	24
5.2.15	Terreinverharding en inrichting.....	24
6	Vergunningen en procedures	24
6.1	Bestemmingswijziging.....	24
6.2	Bodemkwaliteit	25
6.3	Monumentenvergunning	25
6.4	Kapvergunning	25
6.5	Verkeersbesluit	25
6.6	Activiteitenbesluit.....	25
6.7	Lozingsvergunning	26
7	Eigendom, beheer en exploitatie	27
7.1	Eigendom en grondregeling	27
7.2	Vastgoedbeheer	27
7.3	Exploitatie	28
8	Samenwerking	29
8.1	Intentie overeenkomst Gemeente Utrecht/SO-Vastgoed	29
8.2	Convenant met Rijksdienst cultuur en Erfgoed en de gemeente Utrecht/sectie Cultuurhistorie	29
8.3	Intentie overeenkomst Rondon	29
9	Communicatie en marketing	30
9.1	Branding Domplein	30
9.2	Marketingplan Pijlerproject	30
9.3	Draagvlak ontwikkeling	30
10	Kostenramingen en dekkingsplan	31
11	Projectorganisatie.....	31
12	Planningen	31

Overzicht Bijlagen

Bijlagen boek A

Nr.	Omschrijving bijlage
A1	Programma van Essenties Schatkamer II (voorheen pijlerproject); Trudie Timmerman, Initiatief Domplein
A2	Onderzoek opgravingen Domplein, sleuf 19 en 20 ; Herre Wynia, Gemeente Utrecht/sectie Cultuurhistorie
A3	Programma van Eisen Beleving Pijlerproject; Erik Bär, Tinker Imagineers
A4	Domplein Schatkamer van de toekomst; Jaco de Visser, JDdV architecten
A5	Risico's voor het archeologisch erfgoed bij de aanleg van een ondergrondse ruimte onder het Domplein; RCE 3 maart 2009
A6	Conservering archeologische vondsten Domplein e.o.; Luc Schaap, LBP, 7 oktober 2009
A7	Verslag technisch overleg positionering damwand
A8	Voorlopige ontwerpnoot geotechnische aspecten; Ed Smienk, ABT, oktober 2009
A9	Concept Programma van Essenties herinrichting Domplein; Okra Landschapsarchitecten, juli 2010

Bijlagen boek B

B1	Sonderingonderzoek Domplein; Mos Grondmechanica, 25 juni 2009
B2	Milieutechnisch verkennend bodemonderzoek Domplein; Mos Grondmechanica, 17 september 2009
B3	Chemisch analyses t.b.v. archeologisch onderzoek; Mos Grondmechanica, 16 september 2009
B4	Waterstanden en korrelverdeling grondboringen; Mos Grondmechanica, 18 augustus 2009
B5	Brandveiligheid, ventilatie en vochtbeheersing pijlerproject; Luc Schaap, LBP, 3 november 2009
B6	Research proposal Portico; Luc Schaap, LBP, 1 december 2009
B7	Overzichtstekening kabels en leidingen; Stadswerken Gemeente Utrecht, 1 september 2009
B8	Second Opinion Investeringsbegroting; Hylkema Consultants BV, 29 juni 2009
B9	Exploitatieplan publiekscentra Domplein 2010-2014; Hospitality Consultants, 28 mei 2009

Inleiding

1.1 Stichting Domplein 2013, missie en ambities

Het Domplein herbergt het historische hart en de ziel van de stad Utrecht. Onder het plein ligt tweeduizend jaar verborgen geschiedenis. Voor een beperkt deel zichtbaar in de bestrating van het Domplein of in het keldertje op de binnenplaats van het Utrecht Centrum voor de Kunsten. Maar voor het overgrote deel aan het oog onttrokken. De bodem onder het Domplein is echter rijk gevuld met archeologie uit verschillende tijdslagen, aan het licht gekomen bij tal van opgravingen in de vorige eeuw.

In 2005 heeft het College van B&W het Domplein benoemd tot Schatkamer van de Utrechtse, Nederlandse en Europese geschiedenis. In 2009 is het Domplein bij de Minister van OCW voorgedragen als Rijksarcheologisch Monument. In januari 2010 heeft het College van B&W de Ontwikkelingsvisie Domplein 2013-2018 omarmd. Daarmee is nadrukkelijk uitdrukking gegeven aan de wens de verborgen geschiedenis van het Domplein te willen ontsluiten.

Stichting Domplein 2013 is in 2005 opgericht als particulier initiatief met als doel de geschiedenis van het Domplein toegankelijk te maken voor een breed publiek.

De missie van de stichting is in de Ontwikkelingsvisie Domplein 2013-2108 als volgt geformuleerd:

Het Domplein transformeren tot een internationaal forum dat, vanuit het besef van een rijke historie, in de actualiteit haar betekenis en allure toont en plaats biedt aan bewoners en bezoekers van Nederland met al hun verbindende en onderscheidende eigenschappen en uitingen.

Daartoe zijn drie ambities geformuleerd:

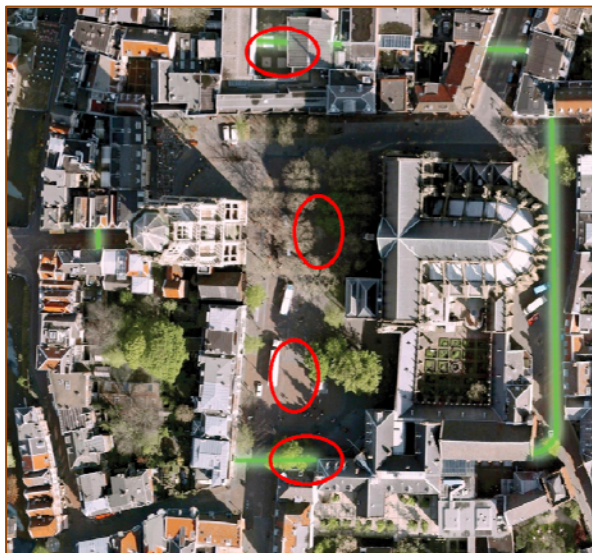
- Beleefbaar maken van de cultuurhistorische schatkist
- Ontwikkelen van een gastvrij plein
- Programmeren van een inspirerend podium

1.2 De Ontwikkelingsvisie en Schatkamers Domplein

De ambities van de stichting zijn vastgelegd in de Ontwikkelingsvisie Domplein 2013-2018, die op verzoek van de gemeente Utrecht in 2008 tot stand is gekomen. In januari 2010 heeft de gemeente het besluit genomen de ambities van de Ontwikkelingsvisie te ondersteunen en de visie in de toelichting van het Bestemmingsplan Binnenstad op te nemen. Dit betekent dat de gemeente binnen haar publiekrechtelijke mogelijkheden medewerking zal verlenen aan de uitwerking van de visie.

De visie laat zien hoe het Domplein de komende jaren gaat transformeren tot een plein van internationale allure. De visie beschrijft een wenkend perspectief voor 2013 met een aantal dromen tot 2018. De ontwikkelingsvisie benoemt een viertal ondergrondse publiekscentra, De schatkamers:

- De Schatkamer I (UCK PC1). Deze is gevestigd in de kelder van het Utrechts Centrum voor de Kunsten (UCK) aan het Domplein en is op 1 juli 2010 geopend.
- De Schatkamer II (Pijlerproject PC2), het zogenaamde pijlerproject, onder het Domplein gelegen tussen de Domkerk en de Domtoren; beoogde opening in 2013.
- De Schatkamer III: De Heilig Kruiskapel (te realiseren na 2013)
- De Schatkamer IV: Oostpoort castellum (te realiseren na 2013)

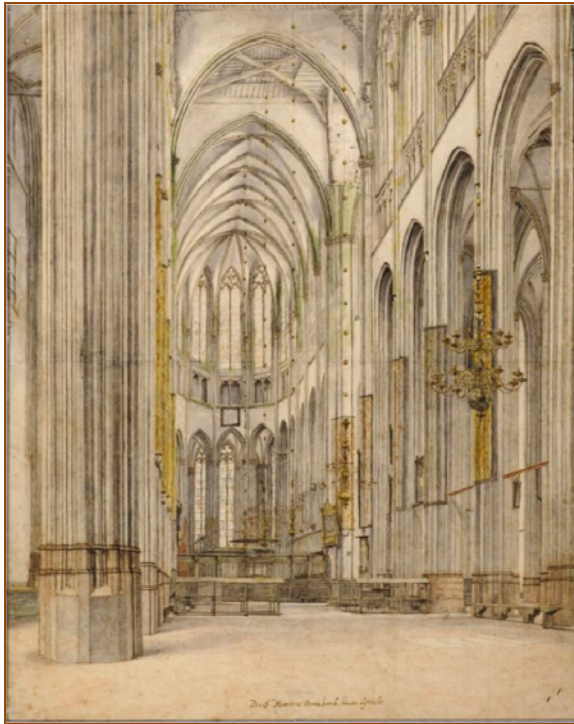
1.3 Het Project de Schatkamer II

1.3.1 Doelstelling Schatkamer II

In september 2008 heeft Initiatief Domplein het Programma van Essenties Pijlerproject Domkerk opgesteld (bijlage A1). Dit Programma van Essenties beschrijft op hoofdlijnen de uitgangspunten voor het tweede ondergrondse publiekscentrum (voorheen het Pijlerproject genoemd). Dit ondergrondse publiekscentrum, Schatkamer Domplein II, is gesitueerd op de plek waar vroeger het schip van de gotische Dom stond. De gelaagde geschiedenis die kenmerkend is voor het Domplein, is hier in optima forma aanwezig. Grondprofielen, opgetekend bij eerder opgravingen, laten sporen zien uit alle tijdslagen. Muurresten en grafkelders van de

Romaanse Dom staan naast pijlerfundamenten van de gotische Dom. De pijlerfundamenten zelf vertellen het unieke verhaal van de storm van 1674.

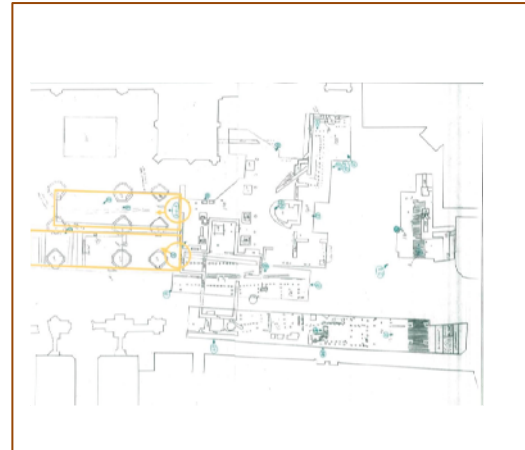
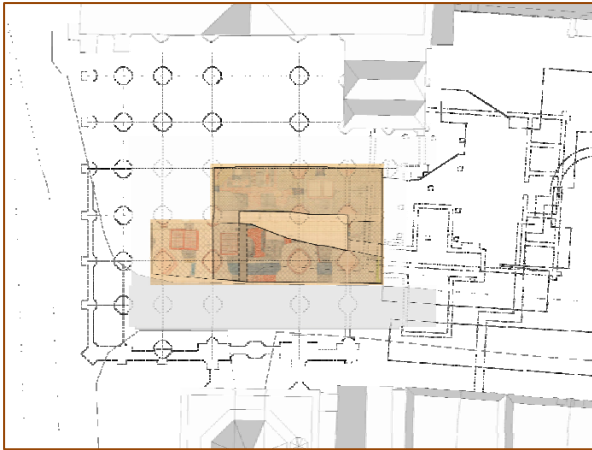

Schatkamer II, tussen Domkerk en Domtoren, biedt bij uitstek de mogelijkheid om 2000 jaar verborgen geschiedenis van het Domplein te tonen aan een breed publiek. De plek is in archeologisch opzicht van onschatbare waarde. De realisatie van het centrum vereist een omvangrijke heropgraving en is daarmee ook in wetenschappelijk opzicht van grote betekenis. In die zin biedt het project zowel in toeristisch als in archeologisch opzicht een unieke kans.

1.3.2 Locatiekeuze De Schatkamer II

Voor de locatie van deze Schatkamer onder het Domplein lag het voor de hand om deze te positioneren binnen de 'outlines' van al eerder gedane opgravingen. Met name de restanten van de funderingspijlers van het vroegere middenschip van de Domkerk zijn uniek. Daarbij geldt als uitgangspunt dat de restanten van de pijlerfunderingen onderdeel zijn van het te vertellen verhaal. Na bestudering van de outlines uit de verschillende tijdsperiodes is mede daarom de keus gevallen op 'sleuf 19 en 20', opgravingen die door archeoloog Van Giffen in 1949 zijn uitgevoerd. De grondvorm wordt in hoofdzaak bepaald door de omtrek van sleuf 19: ca. 5x24m en sleuf 20: ca. 5x30m.

Door sleuf 19 en 20 met elkaar te verbinden en te voorzien van keerwanden krijgt Schatkamer II een totale omvang van circa 275 m². De diepte zal variëren van 4 tot 5,5 m. De vloer van Schatkamer II bevindt zich in dat geval nog boven grondwaterniveau. Schatkamer II krijgt op pleinniveau een toegang. In de bijlage Domplein Schatkamer van de toekomst (bijlage A3) wordt nader ingegaan op deze locatiekeuze.

1.3.3 2000 jaar Utrechtse geschiedenis

In de jaren dertig en veertig van de vorige eeuw lag de nadruk van het onderzoek op de Romeinse tijd. Door de locatie van de sleuven, in het schip van de Domkerk, kwamen de archeologen (soms tot groot verdriet) ook resten van de Gotische en Romaanse dom tegen. Met name de funderingen van de pijlers van de Domkerk, die tot meer dan vijf meter onder het huidige Domplein doorlopen, zijn indrukwekkend. Om de pijlerfunderingen te kunnen bouwen, moesten grote kratervormige bouwputten worden gegraven. Per bouwput is ongeveer 15 kubieke meter grond met daarin de sporen uit de vroege middeleeuwen en Romeinse tijd vergraven. Tussen deze verstorings bleek echter nog genoeg archeologische informatie uit de Romeinse tijd en vroege middeleeuwen bewaard te zijn. De door archeoloog van Giffen verwachtte Romeinse wegen en de daarlangs gelegen bebouwing zijn inderdaad aangetroffen. In de bijlage A2: Archeologische heropgravingen van sleuf 19 en 20 van Herre Wynia, Gemeente Utrecht wordt nader ingegaan op de heropgraving.

Om de sleuven tot op het grondwater te kunnen graven en de sporen van 2000 jaar Utrechtse geschiedenis te onderzoeken heeft van Giffen een groot aantal archeologische vlakken aangelegd waarbij een groot deel van de (grond)sporen is vergraven. In met name de verticale profielwanden is de geschiedenis van 2000 jaar Domplein nog steeds te zien en te beleven. Gelukkig heeft van Giffen een deel van de monumentale funderingen zoals van de muur van het Romeinse hoofdgebouw of principia, de Heilig Kruiskapel, Romaanse dom en gotische pijlerfunderingen laten staan.

De combinatie van de profielen en deze funderingen vormen de basis voor de presentatie van 2000 jaar Utrechtse geschiedenis.

1.3.4 Archeologisch wetenschappelijk onderzoek

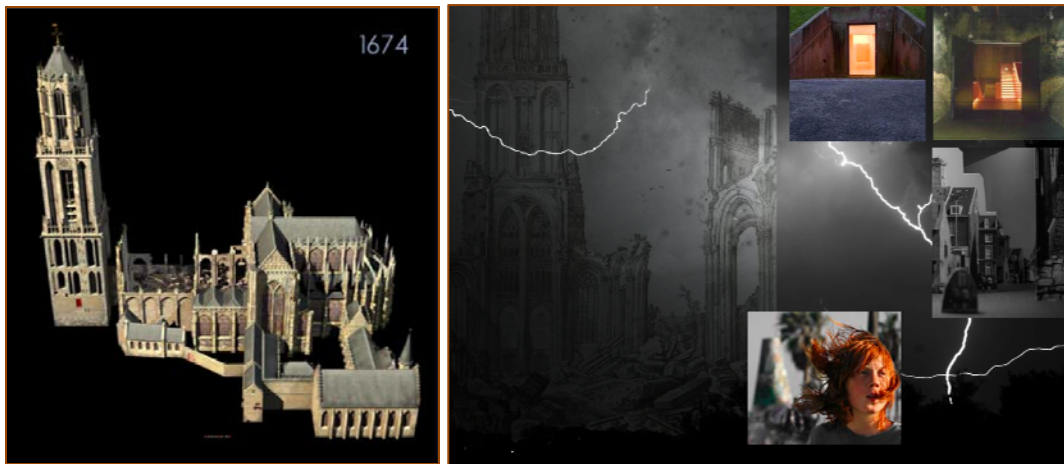
De bouw van het bezoekerscentrum binnen de contouren van sleuf 19 en 20 biedt een unieke kans tot het uitvoeren van een heropgraving. Sinds het onderzoek van Van Giffen in 1949 heeft de archeologische wetenschap niet stil gestaan. Nieuwe inzichten en de ontwikkeling van betere methoden en (daterings)technieken kunnen bij een heropgraving fundamenteel nieuwe inzichten opleveren. Door de nauwkeurige wijze van opgraven en documenteren door Van Giffen in 1949 kunnen heel gericht onderzoeksvragen geformuleerd worden die bij een heropgraving mogelijk beantwoord worden.

Archeoloog Van Giffen was bijvoorbeeld met name geïnteresseerd in de sporen uit de Romeinse periode en had daarom minder aandacht voor de vroege- en late middeleeuwen. Door een heropgraving van de sleuf verwachten we hier vele nieuwe informatie te verkrijgen.

Zie ook paragraaf 2.1.3.

1.3.5 Ervaren en Beleven

Met het publiekscentrum II wil Initiatief Domplein bezoekers de grootsheid van 2000 jaar geschiedenis tonen en de ingestorte kerk laten ervaren: de omvang van het schip, de omvang van de fundamenteën en de bouwtechniek van eeuwen geleden. De ambitie is om bezoekers letterlijk mee te nemen terug in de tijd, door hen vanaf het maaiveld van het plein 'door de storm' mee te nemen naar de tijd voor 1674. Naar de tijd van de bouw van de kerk, waarvan de resten in de vorm van pijlers nog onder de grond zichtbaar te maken zijn. De omvang van de pijlers als fundering van het schip, gerelateerd aan de bouwkundige kennis van die tijd en de grootte van het schip zijn indrukwekkend. Ook de geschiedenis van deze plek zal zichtbaar worden gemaakt: de post-en pre-romaanse resten, restanten van een Romeinse weg. Daarnaast is het ook de plek om verbindingen te maken met het heden en maatschappelijk thema's als confrontatie en integratie uit te werken.

2 Inventarisatie en onderzoek

Op basis van diverse inventarisaties en onderzoeken zijn de verschillende ambities en eisen geformuleerd die aan de ondergrondse ruimte zullen worden gesteld. Dit hoofdstuk geeft een weergave en of verwijzing naar de uitgevoerde onderzoeken.

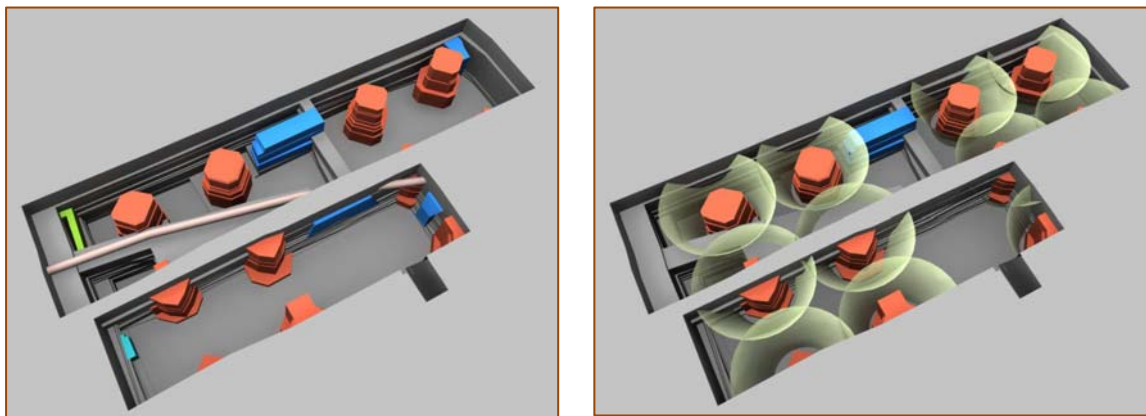
2.1 Archeologie

2.1.1 Inventarisatie archeologische elementen

Door de nauwkeurige documentatie van Van Giffen zoals de vlak- en profieltekeningen, foto's, dagrapporten, te bestuderen, is een reconstructie van de nog aanwezige archeologische waarden gemaakt.

Deze bestaan voor een deel uit muren en funderingen en uit grondsporen en archeologische lagen. Deze laatste elementen zijn met name bewaard in de wanden van de sleuven, de zgn. profielen. Door de insteken van pijlers is het archeologisch profiel niet overal even goed bewaard gebleven. Met name in het centrale deel van de sleuven, het schip van de Domkerk, waar de pijlers relatief ver uit elkaar liggen is een groot deel van het originele bodemprofiel goed bewaard gebleven. Het zijn met name deze profielen die de oudste geschiedenis tonen en kunnen vertellen. Uit de oude veldtekeningen is af te leiden hoe de situatie in 1949 was. Ondertussen zijn er bomen geplant en zijn er in de loop van de tijd steeds meer kabels en leidingen in het plein aangelegd. Deze activiteiten kunnen van invloed zijn geweest op de mate van conservering van de profielen.

Van Giffen heeft (gelukkig) bij zijn onderzoek niet alles gesloopt en uit alle perioden een aantal monumentale elementen laten zitten.

Het rapport Archeologische heropgravingen van sleuf 19 en 20 van Herre Wynia, Gemeente Utrecht (bijlage A2) geeft een beschrijving van de inventarisatie de archeologische elementen.

2.1.2 Originele archeologische elementen

Op basis van het archief materiaal zijn de volgende archeologische elementen in het publiekscentrum te tonen:

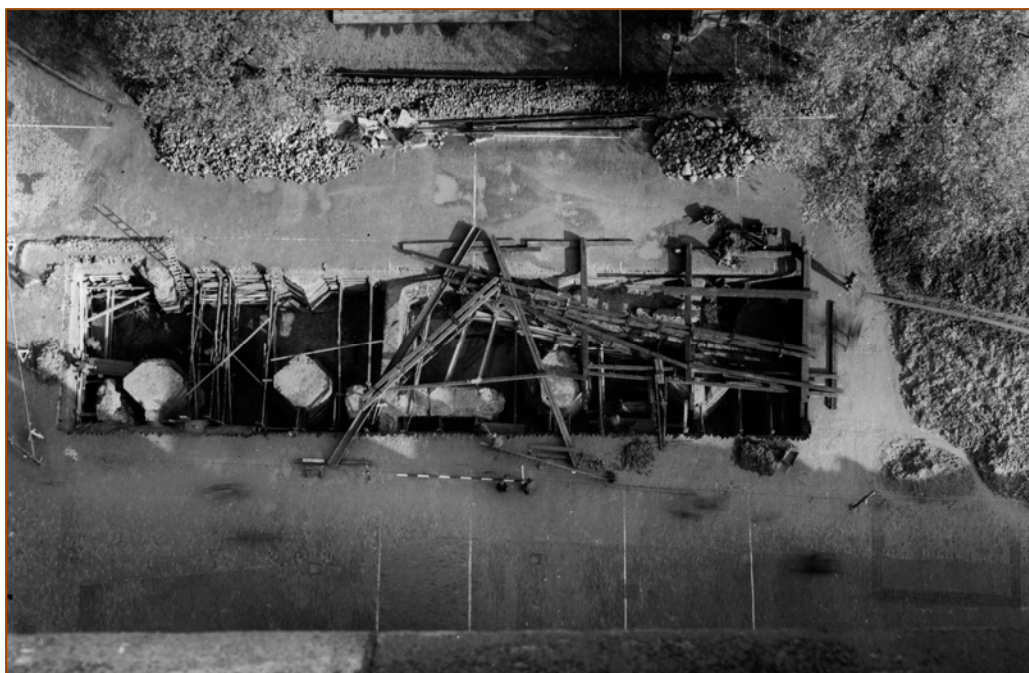
- De pijlerfunderingen van de Gotische Dom. Vier vrijstaande funderingen in sleuf 20, twee funderingen in de profieldam tussen sleuf 19 en 20 en 5 funderingen die voor een beperkt deel uit de sleufwand steken.
- In de profielen is op een aantal plaatsen een grafkelder zichtbaar. Bij de opgravingen zijn de meeste kelders gesloopt. Op een aantal plaatsen zoals tussen sleuf 19 en 20 en in de profielwanden is nog een aantal kelders aanwezig.
- In sleuf 20 en tussen sleuf 19 en 20 zijn grote delen van uit veldkeien opgebouwde fundering van de Romaanse dom bewaard gebleven. Ook in het noordprofiel van sleuf 19 en sleuf 20 zijn aanzienlijke fragmenten geconserveerd.
- In het uiterste zuiden van sleuf 20 ligt de fundering van de Heilige Kruiskapel.
- In het noordprofiel van sleuf 19 ligt niet alleen een fragment van de fundering van de Romaanse dom. De opbouw van verschillende fasen van de Romeinse weg met bijvoorbeeld de midden goot is in dit profiel te zien.
- In het zuidelijke uiteinde van de sleuf 19 is de fundering van de muur van het Romeinse hoofdgebouw bewaard gebleven.

2.1.3 Heropgravingen en ontsluiten van het archief

Voorafgaand aan de bouw van het bezoekerscentrum zal op basis van een door het RCE goedgekeurd archeologisch Programma van Eisen een heropgraving van de sleuf 19 en 20 plaatsvinden.

Het doel van deze heropgraving is meerledig. Een heropgraving maakt het bijvoorbeeld mogelijk een aantal onderzoeksvragen aan met name de profielen te stellen. Dit kan immers alleen indien er binnen de oude contouren nog geen damwanden staan. Op het moment dat de oude profielwanden weer in het zicht komen, kan een definitieve keuze voor het conserveren van (een deel van) het profiel gemaakt worden.

Door een heropgraving kan zo exact mogelijk de plaats van een damwand worden bepaald waardoor de kans op schade aan het archeologisch monument zal worden geminimaliseerd.

2.2 Belevingsconcept

De beleving van deze 2000 jaar geschiedenis zal worden verteld aan de hand van een doorlopend verhaal. Hierbij wordt de periode verdeeld in 7 fasen die elk een eigen verhaal vertellen. Belangrijk is dat bezoekers letterlijk afdelen in de tijd.

Vanaf de Dom en Plein	De Domtoren geeft overzicht. Het 'gat' tussen toren en kerk laat de gevolgen van de storm zien.
Entree: de storm	De bezoeker beleeft opnieuw de storm van 1674. De impact voor de stad wordt voel- en zichtbaar.
Afdalen: de fundamente	Tijdens het afdalen in het publiekscentrum ervaart men de grote pijlerfundamente
De kerk in gebruik	De Gotische en Romaanse Dom, de beeldenstorm, gezang, gebed en begrafenisrituelen
De oorsprong	De sporen van het Romeinse verleden. De link tussen principium en romeinse weg wordt zichtbaar
De wederopbouw	Er komt weer licht van boven. Met moderne precisie wordt onder Van Giffen het verleden herontdekt
De toekomst	Richting de uitgang ziet de bezoeker het hoogtepunt van Utrecht de Domtoren en wordt de blik naar de toekomst gericht. Door innovatieve architectuur komt de bezoeker weer in de 21e eeuw

Bovengenoemd belevingsconcept is beschreven in het Programma van eisen Beleving Pijlerproject van Tinker Imagineers (bijlage A3).

2.3 Programma van Essenties Domplein

Naast het project Schatkamer II is in de ontwikkelingsvisie ook het herinrichten van het Domplein als belangrijk project benoemt. In opdracht van Stichting Domplein is onderzoek gedaan naar ambities en mogelijkheden om tot een nieuw pleininrichting te komen. Het Programma van Essenties Domplein beschrijft de mogelijke toekomstige ontwikkelingen (bijlage A9).

Het herinrichten en beheren van het openbare Domplein is echter een verantwoordelijkheid van de gemeente. Het Programma van Essenties Domplein zal als kader voor verdere uitwerking van het Domplein aan de gemeente worden aangeboden.

3 Randvoorwaarden

In hoofdstuk 4 worden de eisen geformuleerd welke door de Stichting Domplein 2013 aan de te bouwen Schatkamer worden gesteld. Naast deze eisen worden er ook diverse randvoorwaarden, voornamelijk door overheden, gesteld. Dit hoofdstuk geeft een opsomming van deze randvoorwaarden.

3.1 Randvoorwaarden vanuit RCE (bevoegd gezag)

Niet alleen de Domkerk en de Domtoren maar ook het Domplein is een Rijksmonument. Dit betekent dat voor alle wijzigingen en ingrepen toestemming van het bevoegd gezag noodzakelijk is. Door middel van een monumentenvergunning kan het bevoegd gezag medewerking verlenen aan een wijzigingen of ingreep. Het bevoegd gezag voor rijksmonumenten is de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, de RCE voorheen de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM).

Het RCE benadert de zorg voor het Cultureel erfgoed in eerste instantie vanuit de bescherming van het erfgoed. De laatste jaren is er echter ook naast de bescherming behoefte aan beleving van het erfgoed. In bijlage A5, Risico's voor archeologisch erfgoed bij aanleg van een ondergrondse ruimte onder het Domplein, wordt een overzicht gegeven van de eisen aan de conservering van verschillende materialen en objecten. De eisen van RCE zullen hebben een juridisch verankering in het bestemmingsplan en in de monumenten vergunning. Zie ook paragraaf 6.1, bestemmingsplan en de paragraaf 6.3 monumenten vergunning.

3.2 Randvoorwaarden archeologie gemeente Utrecht

Naast de eisen vanuit RCE heeft de sectie Cultuurhistorie van de Dienst Stadsontwikkeling van de gemeente Utrecht een aantal aanvullende eisen geformuleerd.

In het bijlage A2, heropgravingen van sleuf 19 en 20 van Herre Wynia, Gemeente Utrecht, worden deze eisen nader toegelicht.

Samengevat komen de belangrijkste uitgangspunten en eisen neer op:

- De heropgraving van de sleuf 19 en 20 inclusief de aanwezige profielen en archeologische objecten
- De heropgraving op een wetenschappelijke manier documenteren en digitaliseren.
- Geen verstoring of schade in de bestaande bodem buiten de contouren van het publiekscentrum.
- De profielen en archeologische objecten conserveren en stabiliseren
- De profielen en archeologische objecten zoveel mogelijk in situ tentoonstellen in het publiekscentrum.
- Waterkering noodzakelijk, zoveel mogelijk binnen de sleuven
- Ter plaatse van de pijlers en of muren minimaal ongeroerde grond opgraven. Damwand/waterkering om de pijlers heen plaatsen.
- Aandachtspunten:
  - o Vochthuishouding, zouten en mineralen
  - o Lichttoetreding
  - o Luchttoetreding

3.3 Randvoorwaarden omgeving

Dit hoofdstuk geeft de randvoorwaarden vanuit de omgeving. Als aanvullende onderbouwing is door de Stichting Domplein het Programma van Essenties Domplein opgesteld (zie bijlage A9).

3.3.1 Peilniveaus Domplein

Uitgangspunt is om in het Domplein geen hoogteverschillen aan te brengen. Dit betekent dat de bovenkant van het afgewerkte dak van het publiekscentrum gelijk moet zijn aan het huidige plein. Daarbij dient rekening te worden gehouden met voldoende dekking op de dakconstructie zodat de (klinker)verharding op een niveau kan doorlopen.

3.3.2 Toegankelijkheid plein voor voertuigen

Gezien de wens om het Domplein in de toekomstig multifunctioneel te kunnen gebruiken zal het gehele Domplein dus inclusief de gehele dakvloer van het publiekscentrum, toegankelijk en berijdbaar voor voertuigen moeten zijn.

3.3.3 Gebruik en belasting dakvloer

In aanvulling op 3.3.2. wordt er een hoge belastbaarheid van de dakvloer verlangd. Belastingklasse / verkeersklasse 45 of 60.

3.3.4 Voorzieningen toetreding dakvloer i.v.m. limitering belasting.

Nader onderzoek zal moeten uitwijzen of er plaatselijk een limitering van de belastbaarheid moet gelden. Bijvoorbeeld voor puntlasten. Ook zal onderzocht worden hoe deze limitering te handhaven/waarborgen is.

3.3.5 Bovengrondse entree en overige objecten

Gestreefd wordt naar zo weinig mogelijk fysieke obstakels op het plein (dus geen aanzuig of inblaas openingen ed.) Nadere eisen ten aanzien van vluchtroutes en brandweringseisen zijn opgenomen in hoofdstuk Ontsluiting 4.1.1.

3.3.6 Verlegging kabels en leidingen

De aanwezige kabels en leidingen zijn geïnventariseerd en opgenomen op de overzichtstekening welke als bijlage B7 is toegevoegd. De gemeente zal in overleg met de betreffende nutsbedrijven voor het verleggen van de kabels en leidingen zorg dragen. Punten van aandacht zijn het bepalen van een nieuw tracé en de planning.

3.3.7 Bomen

Om de bouw van het publiekscentrum mogelijk te maken zullen er ca. 7 platanen moeten worden gekapt. Het kappen zal uiterst zorgvuldig moeten worden uitgevoerd om het bodemarchief zo min mogelijk aan te tasten (ontgraven van wortels). Het Programma van Essenties Herinrichting Domplein (bijlage A9) geeft suggesties voor compensatie door het herplaatsen van bomen langs de pleinwand of de toegangsroutes naar het Domplein (Korte Nieuwstraat en Domstraat).

3.3.8 Voorzieningen en beschermingen archeologisch archief buiten het Schatkamerproject

Grondwater

Vanwege mogelijke schade aan archeologische resten mag het grondwater buiten sleuf 19 en 20 niet afwijken van de normale waterstanden. Dit is afhankelijk van werkelijk grondwaterstanden en het gewenste laagste aanlegniveau van de vloer. In principe is er ca. 500 mm niveauverschil nodig tussen grondwaterstand en vloerpeil. Door het monitoren van de grondwaterstanden kan dit bewaakt worden. Zie voor nadere uitwerking van geotechnische aspecten het rapport Ontwerpnootitie geotechnische aspecten van ABT (bijlage A8).

Kruiskapel

De oude fundering van de Kruiskapel ligt minder diep aangelegd als de aanlegdiepte van de pijlers van de Domkerk. Hierdoor moet rekening worden gehouden met extra grondkeringsconstructie.

Voorzieningen voor mogelijke toekomstige ondergrondse verbindingen

In de ontwikkelingsvisie is de toekomstige ambitie geformuleerd om de verschillende Schatkamers ondergronds met elkaar te verbinden. Het ontwerp van de Schatkamer II moet deze toekomstige ontwikkeling niet onmogelijk maken.

3.4 Bestemmingsplan

Om de bouw van het ondergrondse publiekscentrum te kunnen realiseren is een wijziging van het bestemmingsplan noodzakelijk. In hoofdstuk 6.1 wordt nader ingegaan op de bestemmingsplanprocedure.

4 Integraal programma van eisen

4.1 Eisen architectuur (schetsplan en maquette)

De ruimtelijke eisen ten aanzien van de architectuur zijn opgenomen in het document Domplein Schatkamer van de toekomst welke als bijlage A4 is toegevoegd.

In onderstaande paragrafen wordt, volledigheidshalve, de belangrijkste randvoorwaarden samengevat weergegeven. Voor de uitgebreidere eisen wordt verwezen naar de bijlage B4.

De ruimtelijke vertaling van de ambitie levert het eindbeeld op van een tweetal ondergrondse 'kamers' die onderling verbonden zijn en elk hun eigen sfeer hebben en hun eigen verhaal vertellen. De ruimtes zijn gepositioneerd rond en tussen een aantal uitgegraven fundamente van de pijlers van de Domkerk. De ruimtes zijn bereikbaar via één centrale toegang en bevinden zich in principe allen in geroerde grond (meer specifiek: in sleuf 19 en 20 van de opgravingen op het Domplein). De kamers zijn onderling verbonden, en op termijn mogelijk aangesloten op een groter ondergronds stelsel dat meerdere ondergrondse ruimtes op het Domplein aan elkaar verbindt. De keuze voor twee kamers draagt bij aan de ambitie om de beleving spannend te houden en om niet teveel in één keer bloot te geven aan de bezoeker.

De ruimte wordt voorzien van een niet afgewerkte vloeroppervlak met een (semi) vrijhangend looppad als route voor de bezoekers. De minimale vrije breedte van ruimtes, paden en doorgangen zullen groter of gelijk zijn aan 1100 mm.

4.1.1 Ontsluiting

Op basis van een aantal vaste gegevens zoals de locatie van de sleuven 19 en 20, een ruimte indeling en de routing van het bezoekerscentrum is de plaats van de entree bepaald. Hierbij is ook rekening gehouden met de randvoorwaarden vanuit het project Herinrichting Domplein.

Vooralsnog wordt uitgegaan van één gecombineerde in- en uitgang. Een optie voor een nooduitgang/vluchtluik wordt nader onderzocht. Met beperkte groepsgrootte is het mogelijk de ruimte te ontsluiten via één entree. Zie advies van LBP bijlage B5.

Architectuur en materialisatie zijn eigentijds in relatie tot de vormgeving van het totale plan. Te denken valt aan gebruik van cortenstaal (vergelijk markering castellum, etalage Domplein 24 en Schatkamer Domplein I). De ontsluiting dient niet inwaterend en afsluitbaar te zijn en dient t.b.v. minder-validen een liftvoorziening te hebben.

4.1.2 Ruimten

Binnen het publiekscentrum zullen meerdere ruimten/kamers te onderscheiden zijn. In elk ruimte is minstens één interessant stratigrafisch profiel te zien, dat inzicht geeft in de gelaagdheid van het Domplein en meer specifiek inzoomt op een bepaalde tijds laag. Uitgangspunt hierbij is dat je terugloopt in de tijd (van 1674 naar 0) en dat dit zichtbaar en te ervaren is: hoe verder terug in de tijd, hoe dieper, donkerder en stiller het wordt.

Ruimte	Beschrijving	Netto oppervlak
Entree bovengronds	Bovengrondse entree + tochtportaal	10 m2
Toegang ondergronds	Trap	12 m2
Lift		2,5 m2
Toiletruimte	Ja (dames/heren/invaliden)	10 m2
Garderobe	Nee, wel kapstokken + paraplustandaard o.i.d.	2,5 m2
Pantry/koffiecorner	Ja	3 m2
Werkkast	Ja, met uitstort gootsteen W+K water	1 m2
Technische ruimte	Meterkast/patchruimte (beperkt, eventueel hoofdmeterkast in UCK)	10 m2
Luchtbehandelinginstallatie	Afhankelijk van capaciteit beperkte ruimte reserveren. Mogelijk in UCK onderbrengen	In technische ruimte
Expositieruimten	Minimaal conform oppervlak sleuf 19 en 20	200 m2
Tweede uitgang		5 m2
TOTAAL NETTO		240 m2

Bruto oppervlak bedraagt netto +10 % + afronding= 270 m2

4.1.3 Daglicht toetreding

Om conserveringsredenen is het belangrijk om het ondergronds publiekcentrum minimaal te verlichten. Desalniettemin zal er altijd een hoeveelheid licht noodzakelijk zijn om de bezoekers rond te leiden. De verlichting zal voornamelijk bestaan uit kunstlicht. De toegestane hoeveelheid kunstlicht dient nader bepaald te worden.

Om de relatie tussen de funderingspijlers en de kolommen van het vroegere middenschip te benadrukken is een zichtrelatie d.m.v. vensters tussen de ondergrondse kamers en de Domkerk wenselijk. Nader onderzoek i.h.k.v. Portico (bijlage B6) moet uitwijzen of en zo ja hoeveel daglicht gedurende een bepaalde periode van de dag is toegestaan. De uitvoering van de daglichttoetreding is nader te bepalen. Vanuit het project herinrichting

Domplein is een voorkeur om naast de entree slechts minimaal andere objecten op het Domplein te plaatsen. Ook zal daarbij rekening worden gehouden met de belastingseisen vanuit het plein. Zie ook paragraaf 3.3.3.

4.2 Eisen publieksbelevingen en beleving

Door Tinker is een Programma van Eisen Beleving opgesteld zie bijlage A3.

Er moeten in de publieksruimte voldoende ruimte zijn om de verschillende tijdslagen te kunnen typeren en de bezoeker het gevoel te geven dat hij afdaalt in de tijd. Ook dient er een relatie met het heden (verbinding bovengronds). In de ruimtes moet een eigen sfeer kunnen worden aangebracht.

Er moet mogelijkheid zijn voor passeerstations en/of passeerbare paden.

Het maken van een rondje is daarbij essentieel, geen doodlopend spoor.

De archeologie moet zoveel mogelijk beleefbaar worden gemaakt: door het echte materiaal te tonen en door een vormgeving die daar op aansluit. Er dienen voldoende mogelijkheden te zijn voor het gebruik van audiovisuele middelen (projectie, touchscreens, verlichting).

4.3 Klimaat en conserveringseisen

4.3.1 Vochtwering en ventilatie

Eisen vanuit archeologie bepalen dat het klimaat voldoende droog dient te zijn met een constante vochtigheid en een constante temperatuur, zodat geen algengroei ontstaat of andere schade t.g.v. zoutkristallisatie. Voor de bouw van het publiekscentrum heeft dit als consequentie dat daartoe een volledig gesloten waterdichte 'ruimte' gerealiseerd dient te worden. Door het adviesbureau LBP is onderzoek gedaan naar de noodzakelijke uitgangspunten ten aanzien van het klimaat en de conservering. Deze rapportage is als bijlage A6 toegevoegd.

4.3.2 Conservering en stabilisering archeologische wandprofielen en elementen

Er dient een techniek bepaald te worden die het mogelijk maakt om (nader onderzoek noodzakelijk zie ook bijlage B6) stratigrafische profielen te tonen. Uitgangspunt is om ongeroerde (in situ) profielen (geconserveerd) zichtbaar te maken. Mocht dit onverhoopt op onderdelen niet haalbaar zijn dan kan teruggevallen worden op bewerken van profielen (geroerd). Een laatste variant is de profielen in 3D te dupliceren en een replica ten toon te stellen.

Onderzoekslocaties in Europa

Voor het bepalen van deze techniek zal er onderzoek (experimenten) worden uitgevoerd. In het kader van het EU-Portico project zal hiervoor op internationale schaal worden samengewerkt t.a.v. deze experimenten en onderzoeken. Zie ook onderzoeksopzet Portico (bijlage B6).

Monitorings- en onderzoeksprogramma

Voor het monitorings- en onderzoeksprogramma heeft Lichtveld Buis & Partners een onderzoeksvoorstel opgesteld in het kader van het eerder genoemde Portico project (bijlage B6).

Het onderzoek kent 2 sporen: het verzamelen van informatie en het onderzoek naar de conserveringmethoden. De planning van het onderzoek loopt van januari 2010 tot en met juli 2011.

4.4 Milieuvriendelijk materialen en energie

De Stichting Damplein streeft bij de bouw en de exploitatie van het publiekscentrum naar een duurzame ontwikkeling. Bij de keuze van de bouwmethode, het materiaalgebruik, het beheer en onderhoud zullen keuzes worden gemaakt waarbij het milieu minimaal wordt belast. De bescherming en conservering van de archeologische waarden zal echter altijd gewaarborgd moeten zijn.

5 Uitvoeringseisen

5.1 Plaatsing keerwand/vochtscherm

Plaatsing damwand/vochtscherm

De plaatsbepaling van de keerwand in dit archeologische monument is een cruciaal onderdeel van dit Programma van Eisen. Het plaatsen van deze wand in geroerde grond is in principe uitgangspunt. Uitgebreid onderzoek toont echter aan dat dit juist ook kan leiden tot onacceptabele (vocht) schade en zeer beperkend kan zijn ten aanzien van de beoogde 'beleving' van oorspronkelijk archeologisch elementen. Hiervoor verwijzen we naar de eerder genoemde onderzoeken van ABT en LBP, zie bijlage A6, A7 en A8. Aangevuld met diverse bodem- en grondwateronderzoeken van onderzoeksbureau MOS, zie bijlage B1, B2, B3 en B4.

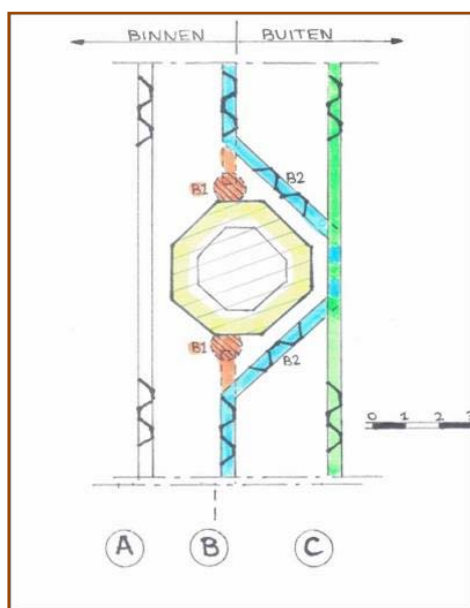
In deze paragraaf worden alle relevante aspecten toegelicht. De paragraaf wordt afgesloten met een afwegingsmatrix waarin alle aspecten in een overzichtelijke tabel worden samengevat.

Op basis van de onderzoeken en de afwegingsmatrix kan geconcludeerd worden dat de ontgravingmethode waarbij de damwand zoveel mogelijk binnen de sleuf echter plaatselijk om de pijler heen, door de ongeroerde grond, veruit de voorkeur heeft.

Plaatsingsopties

In onze analyse zijn we uitgegaan van 5 mogelijke plaatsingsopties:

1. Scherm volledig binnen de contouren van sleuf 19 en 20 en voor de pijlers langs. Dus volledig in geroerde grond (A in onderstaande tekening)
2. Scherm binnen de contour van de sleuf 19 en 20 en aansluitend op de pijlers (B1).
3. Scherm binnen de contour van de sleuf maar op een aantal plaatsen om de archeologische elementen (pijler/muren) heen. Hierbij wordt de damwand op een aantal plaatsen door de ongeroerde grond gedrukt (B2).
4. Als 3 echter op de plaatsen waar de damwand door de ongeroerde grond gaat zal er eerst een sleuf archeologisch gecontroleerd worden opgegraven. Daarna zal de damwand worden gedrukt (B2).
5. Scherm buiten de contour van de sleuf dus volledig in ongeroerde grond (C).

Afwegingscriteria

Om een afweging te maken tussen deze 5 plaatsingsopties hebben we alle opties afgewogen tegen een 6 tal criteria. Namelijk:

- Bescherming archeologisch archief
- Mogelijkheid voor aanvullend wetenschappelijk onderzoek
- Risico van schade t.g.v. kristallisatie van zouten
- Beleving en toonbaarheid oorspronkelijke elementen
- Risico obstakels
- Kosten

Bescherming archeologisch archief

In de hoofdstukken 2, (Inventarisatie en onderzoek) en hoofdstuk 3, (Randvoorwaarden) is uitgebreid ingegaan op het aanwezige archeologisch archief. Het plaatsen van de damwand in de geroerde grond binnen de sleuf, optie 1, heeft in deze de voorkeur boven het drukken van de damwand door ongeroerde grond. Bij optie 5 zal er altijd schade ontstaan aan het archief. Bij optie 3 en 4 wordt de schade geminimaliseerd. Bij optie 4 wordt de schade verder beperkt doordat een sleuf ongeroerde grond vooraf gecontroleerd wordt ontgraven voordat de damwand wordt geplaatst. Op basis van deze uitgangspunten is in de afwegingsmatrix een score opgenomen.

Mogelijkheid voor aanvullend wetenschappelijk onderzoek

Bij het heropgraven van de sleuf 19 en 20 is er een unieke kans om nader wetenschappelijk onderzoek te verrichten. Afhankelijk van de plaats van het scherm is er veel dan wel weinig mogelijkheid voor aanvullend wetenschappelijk onderzoek.

Risico van schade t.g.v. kristallisatie van zouten

In de notitie van RCE (bijlage A5) worden de mogelijke risico's bij het conserveren van archeologische resten beschreven. Zie ook hoofdstuk 3 Randvoorwaarden. Afhankelijk van het soort materiaal is er of een hoge vochtigheid (organische stoffen) of een lage vochtigheid (steenachtige stoffen) wenselijk. Omdat uit het historisch onderzoek (o.a. Van Giffen en rapportage Archeologische heropgravingen van sleuf 19 en 20, bijlage A2) blijkt dat er de eigenlijk alleen nog maar steenachtige resten aanwezig zijn is het van belang dat er een zo droog mogelijke situatie ontstaat.

Uit uitgebreid onderzoek van LBP (bijlage A6) en ABT (bijlage A8) blijkt dat t.b.v. een zo optimaal mogelijke conservering er een aaneengesloten waterkering noodzakelijk is. Voor de plaatsing van het scherm is het noodzakelijk dat het scherm om de objecten heen wordt geplaatst. Het aansluiten van het vochtschip op een element zal volgens de genoemde rapporten ook tot schade leiden. Op basis van dit onderzoek geven alleen de plaatsingsopties 3 t/m 5 voldoende waarborging voor een juiste conservering van de archeologische waarden.

Beleving en toonbaarheid oorspronkelijke elementen

Zoal bekend is de beleving en het tonen van de originele archeologische elementen uitgangspunt. Door de damwand volledig binnen de contour van de sleuf te plaatsen zal veel van de te tonen archeologie achter het scherm verdwijnen. Ook hier geldt door het scherm zo ver mogelijk buiten de contour van de sleuf te plaatsen er meer mogelijkheden komen om de originele archeologische schatten te tonen.

Risico obstakels

Bij het drukken van een damwand in de bodem is er kans op het raken van obstakels. Dit heeft een uitvoeringstechnisch aspect maar in dit geval kan het ook leiden tot ongewenste schade aan de archeologische resten. Afhankelijk van de plaats en methode waar de wand wordt gezet heeft dit een positief dan wel negatief effect. Het effect wordt in de tabel uitgedrukt in een score.

Kosten

Ook het kostenaspect van de verschillende plaatsingsopties is meegenomen bij de integrale afweging. De gekozen voorkeursvariant, optie 4, scoort op kosten erg negatief (dure oplossing). Dit komt omdat bij deze optie delen van het scherm (in de ongeroerde grond) vooraf gecontroleerd worden opgegraven. Het plaatsen van een damwand waarbij minder rekening wordt gehouden met de zich in de grond bevindende archeologie zal goedkoper zijn.

Afwegingsmatrix

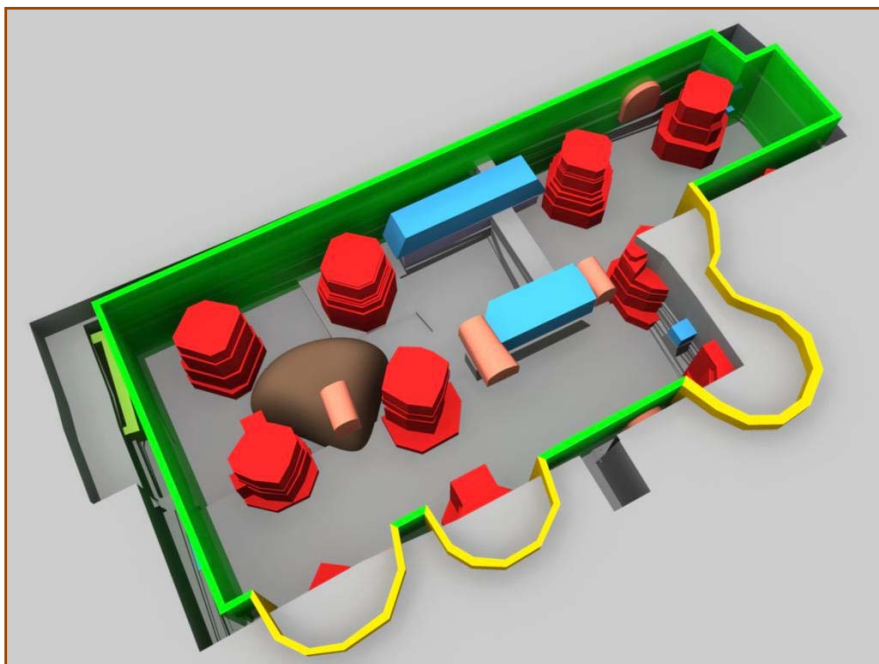
In onderstaande tabel is een zo volledig mogelijke belangenafweging weergegeven.

Hierbij zijn 5 verschillende posities van de damwand cq ontgravingmethoden afgezet ten opzichte van 5-tal criteria als bescherming, beleving, wetenschappelijk toegevoegde waarde, uitvoeringsrisico's en kosten.

Positie van de damwand	Beschermen archeologisch archief	Mogelijkheid voor aanvullend wetenschappelijk onderzoek	Risico van schade t.g.v. kristallisatie zouten e.d.	Beleving oorspronkelijke elementen	Risico obstakels	kosten
Volledig binnen de sleuf (A)	+	--	+	--	Bij vooraf inbrengen damwand 0	0
Binnen de sleuf aansluitend op peilers en muren (B1)	0	-	--	0	Bij vooraf inbrengen damwand 0	--
Binnen de sleuf echter plaatselijk om de pijler in de geroerde (B2)	Bij vooraf inbrengen damwand -- Sleuf voor damwand vooraf gecontroleerd opgraven 0	+	+	+	Bij vooraf inbrengen damwand - Sleuf voor damwand vooraf gecontroleerd opgraven +	-
Volledig buiten het sleufprofiel in ongeroerde grond (C)	--	++	+	++	--	0

Conclusie

Op basis van deze afwegingsmatrix kan geconcludeerd worden dat de voorgestelde ontgravingmethode waarbij de damwand zoveel mogelijk binnen de sleuf echter plaatselijk om de pijler door de geroerde grond veruit de voorkeur heeft. Daarbij zal zoveel mogelijk een 'archeologie sparende' lijn worden gevolgd waarbij de sleuf voor de damwand vooraf gecontroleerd wordt opgegraven. Daar waar de wand door ongeroerde grond zal lopen zal nader onderzoek nodig zijn. Vervolgens zal er een plan van aanpak moeten worden opgesteld. Dit plan van aanpak regelt de randvoorwaarden waaronder de gronden met de mogelijk aanwezige archeologische waarden mogen worden opgegraven. De sectie Cultuurhistorie en Archeologie van de gemeente Utrecht zal het plan van aanpak opstellen.

Voorkeursvariant B2, met gedeeltelijke plaatsing van damwand om pijlerfundamenten.

5.2 Technische eisen

5.2.1 Constructieve eisen

Fundering en wanden

Fundering op damwand en bestaande pijlers. Keuze type wand: stalen constructieve damwand en trillingsarme uitvoeringswijze. Wanden door dakvloer afstempelen, zodat geen horizontale groutankers behoeven te worden toegepast.

Wanden worden ongeïsoleerd uitgevoerd.

Vloeren

Uitgangspunt: Geen waterkerende vloer noodzakelijk omdat vloerpeil boven grondwaterstand ligt, uitgaande van een vloerpeil van ca. 1,3 m + NAP. In de bodem zijn geen natuurlijke waterremmende lagen aanwezig. Daarom zal er een drainagesysteem worden aangebracht. Mocht er uit nader onderzoek blijken dat er te veel vocht uit de bodem in de ruimte komt dan kan er een extra dampremmende laag of in het uiterste geval een grondwaterkering door middel van injecteren worden aangebracht.

Het drainagesysteem wordt onder het vloerniveau aangebracht. Boven de drainage een zandpakket ter dikte van tenminste 750 mm aanbrengen. Zie rapport ABT Ontwerpnoot geotechnische aspecten (bijlage A8)

Peilmaat vloer ca. 1,3 m + NAP = onderkant Romeinse weg

Dakvloer Domplein

Minimaal noodzakelijke constructiehoogte van de constructieve vloer ca. 400mm. Daarop zandpakket en klinkers van minimaal ca. 300mm.

Aandachtspunt: huidige maat bovenkant Domplein tot bovenkant hoogste pijler is zeer beperkt voor het gewenste constructieve- (400mm) en afwerkingspakket (300mm).

Dak hoogwaardig geïsoleerd ($R_c \geq 4,0 \text{ m}^2\text{K/W}$) glasoppervlakte in dak: beperken in omvang en zo nodig zonwerend uitvoeren.

5.2.2 Verwarming

Op termijn met geowarmte/tot die tijd warmtewisselaar stadsverwarming. Mogelijk ook koeling vereist. Dit is afhankelijk van interne warmtelast. Uitgangspunt ca. 25 personen plus apparatuur.

Riolering

Voor de volgende onderdelen zal een riool aangelegd moeten worden:

- Toilet met fontein
- Uitstort gootsteen
- Aco draingoot rondom entree opnemen in het plein.
- Eventueel voor het drainage systeem dat het rest vocht dat in de ruimte binnendringt kan afvoeren. Hiervoor rekening houden met een pompput.

5.2.3 Drainage

In het vloerpakket een drainage opnemen. Zie rapport ABT bijlage A8 en LBP en bijlage A6.

5.2.4 Drinkwater

Het toilet, fontein en de uitstort gootsteen voorzien van koud water. De uitstort gootsteen voorzien van warmwater door middel van een elektrische close-in boiler.

5.2.5 Gas

Geen aansluiting nodig.

5.2.6 Ventilatie

De ruimte dient voorzien te zijn van een voldoende ventilatie voorziening. Zie ook rapport LBP Bijlage B5 inclusief de mogelijkheid tot ontvochtiging van de ventilatielucht.

5.2.7 Kabelgeleiding en bekabeling

Zo beperkt mogelijk uitvoeren. Wel rekening houden met veel computers, beamers en uitlichting van de objecten.

5.2.8 Krachtstroom

Niet van toepassing.

5.2.9 Verlichting

Aan de hand van de nadere uitwerking van de toe te passen presentatie technieken dient er een lichtplan te worden opgesteld.

Noodverlichting: Boven de vluchtdeuren UIT-noodverlichting aanbrengen en benodigde loopverlichting.

5.2.10 Communicatie

Aanbrengen van 2 stuks ADSL lijnen t.b.v. bekabeld datanetwerk, zie rapport Tinker bijlage A3.

5.2.11 Beveiliging, brand en inbraak

Geen specifieke brandwerendheidseisen voor de constructie; eis 60 minuten ligt voor de hand. Bouwbesluit technisch gezien is er geen sprake van een hoofddraagconstructie. Deze hoeft dan ook niet brandwerend te zijn.

Brand meldinstallatie aanbrengen met doorkoppeling naar RCA centrale. Ruimte voorzien van voldoende poederblussers.

Inbraakdetectie aangesloten op het meldsysteem

5.2.12 Lift installatie

De ruimte zal ook voor mindervaliden bereikbaar moeten zijn. Hiervoor zal een lift geplaatst worden bij de hoofdentree. De lift moet het hoogte verschil tussen het pleinniveau van het Domplein en het vloerniveau van de ondergrondse ruimte overbruggen. Afmeting en capaciteit van de lift nader te bepalen. Uitvoering in samenhang met het ontwerp van het entree gebouw.

5.2.13 Keukenvoorzieningen

In de omgeving van de entree en trappen zal een pantry van ca. 1 a 1,5 meter worden gerealiseerd.

5.2.14 Sanitaire voorzieningen

Toilet en fontein voorzien van koudwater. Een uitstortgootsteen, ten behoeve van schoonmaak, voorzien van warm en koud water. Warm water door middel van een elektrische boiler 10 liter

5.2.15 Terreinverharding en inrichting

Aanhelen bestaande terreinverharding (gebakken klinker).

6 Vergunningen en procedures

6.1 Bestemmingswijziging

Om de bouw van het publiekscentrum mogelijk te maken in het nodig de bestemming te wijzigen.

Hiervoor zal een nieuw bestemmingsplan, een zogenaamd postzegelplan, moeten worden opgesteld. De bestemmingsplangrens zal alleen het publiekscentrum omvatten. De noodzakelijke onderzoeken nodig om een herziening van het bestemmingsplan in procedure te brengen zijn reeds beschikbaar. Belangrijk zijn met name: het bodemonderzoek, onderzoek kabels en leidingen, financiële haalbaarheid en exploitatieonderzoek. Vanuit het oet onderzoek naar de herinrichting van het Domplein zijn de onderzoeken naar verkeer, bomenplan en toekomstig gebruik Domplein van belang.

6.2 Bodemkwaliteit

De bodem in sleuf 19 en 20 is onderzocht op verontreinigingen. Dit is noodzakelijk in het kader van een bouwvergunningsaanvraag. Op basis van het rapport Milietechnisch verkennend bodemonderzoek kan geconcludeerd worden dat de bodem geschikt is voor het beoogde gebruik. Het rapport is als bijlage B2 toegevoegd.

6.3 Monumentenvergunning

Om de bouw van het publiekscentrum mogelijk te maken is een monumentenvergunning noodzakelijk. Vergunning aanvraag bij RCE. Op basis van het regulier overleg met de RCE en alle uitgevoerde onderzoeken in het kader van dit Programma van eisen wordt er van uit gegaan dat er voldoende gegevens beschikbaar zijn voor een monumentenvergunningsaanvraag. Voor de aanvraag van de monumentenvergunning is een bestek en risicoanalyse noodzakelijk. Monumentenvergunning moet onherroepelijk zijn voordat bouwvergunning verleend kan worden.

6.4 Kapvergunning

Om de bouw van het publiekscentrum mogelijk te maken zullen een zeven platanen gekapt moeten worden. De bouw van het publiekscentrum is niet mogelijk zonder de kap (en herplan) van deze bomen omdat de locatie van het publiekscentrum (sleuf 19 en 20) vast ligt. Het is om technische redenen niet mogelijk om de bomen terug te plaatsen op het dak van het publiekscentrum. Vanuit de project Herinrichting Domplein wordt, met name om de leefbaarheid van het plein te verbeteren, voorgesteld om de betreffende bomen te kappen.

6.5 Verkeersbesluit

Een verkeersbesluit regelt het gebruik van de wegen en pleinen. Afhankelijk van het gewenste gebruik van de omliggende wegen en het plein op basis van het project Herinrichting Domplein zullen zo nodig verkeersbesluiten moeten worden genomen. De gemeente is het bevoegd gezag voor deze besluiten.

6.6 Activiteitenbesluit

Het activiteitenbesluit regelt de hinder-, veiligheids- en milieuaspecten van bezoekerscentrum. Belangrijkste aandachtspunten zijn de brandveiligheid en het komen en gaan van bezoekers. Ten aanzien van de brandveiligheid heeft LBP een advies opgesteld. Zie bijlage B5.

Ten aanzien van de bezoekers zal er sprake zijn van gecombineerde kaarverkoop met reeds bestaande attracties (Domtoren, Rondon, e.d.). Bezoekers zullen via de bestaande stallingen hun vervoermiddel stallen (touring car, fiets stadsbussen, parkeergarage Springweg).

6.7 Lozingsvergunning

Bij de bouw van het bezoekerscentrum kan er sprake zijn van een beperkte (open) bemaling. Ook na gereed komen van het centrum kan er sprake zijn van een beperkte drainagebemaling. Nader onderzoek zal nodig zijn om na te gaan of er een lozingsvergunning nodig is om het overtollige water af te voeren.

7 Eigendom, beheer en exploitatie

7.1 Eigendom en grondregeling

Stichting Damplein heeft zich tot doel gesteld om de historische waarden op, onder en rond het damplein duurzaam toegankelijk te maken voor het brede publiek. Daarbij zal de nadruk met name worden gelegd op het beleven van deze historische waarden.

Voor de stichting is het vooral van belang om het initiatief te nemen en de ambities te waarborgen. Om de ambities te waarborgen zal de Stichting de realisatie in eigen opdrachtgeverschap uitvoeren. Om de plannen ook werkelijk te kunnen uitvoeren verwerft de stichting fondsen en subsidies.

Het langdurig beheren van vastgoed of het speculeren met vastgoed behoort niet tot de doelstellingen van de stichting.

De grond

De huidige grond is in bezit bij de gemeente Utrecht. Het 'verkoop' (of uitgeven in eeuwigdurende erfpacht) van de grond door de gemeente aan de stichting ligt niet direct voor de hand. Met name omdat enerzijds de stichting niet streeft naar eigendom en anderzijds het maar de vraag is of de gemeente bereid is de grond te verkopen. Ook bij de denkbare situatie waarbij het gebouw uiteindelijk door de gemeente beheerd zal worden is het beter als het eigendom van de grond bij de gemeente blijft.

Bij een keuze dat het gebouw wel door de stichting gebouwd zal worden zal er een regeling getroffen moeten worden. Het ligt dan ook voor de hand om op de betreffende grond een recht van onderstal (ondergrondse ruimte) en een recht van opstal (entree) te vestigen.

Het gebouw

Het uiteindelijke eigendom van het gebouw is geen uitgangspunt voor de stichting. Wel het waarborgen van de ambities t.a.v. het tentoonstellen en het 'beleven' van de cultuurhistorische waarden. Deze waarden maken fysiek deel uit van het gebouw. Om deze reden ligt het voor de hand om maximale sturing op het ontwerp en de bouw van het ondergrondse bezoekerscentrum te hebben. Daarnaast zijn de meeste fondsen om het bezoekerscentrum te financieren door de stichting verworven.

7.2 Vastgoedbeheer

Het beheer bestaat meestal uit zaken als verzekering, groot onderhoud, (rente en afschrijvingen).

Deze rol ligt in eerste instantie bij de eigenaar van het gebouw maar kan ook worden uitbesteed aan vastgoedbeheer bedrijven.

Ook hier geldt weer dat de stichting in principe geen ambities heeft eigendom aan te houden en te beheren. Gezien de ligging in het Damplein kan het gebouw en het beheer worden overgenomen door de afdeling Vastgoedexploitatie van de gemeente. Hierbij moet rekening worden gehouden met de aanbestedingswetgeving. Het verkopen aan de gemeente kan opgevat kunnen worden als een ontwikkelingsconstructie.

7.3 Exploitatie

Bij een bezoekerscentrum van deze omvang is de vorm van de personele bezetting zeer bepalend voor de exploitatie. Het heeft de voorkeur om aan te sluiten bij een reeds bestaande organisatie waarbij personeel kan worden ingezet met voldoende plaatselijke en historische kennis. Het beheer van de expositie wordt in navolging van Schatkamer I (UCK) bij voorkeur uitgevoerd door RonDom. Daarbij gaat het in het bijzonder om front- en backoffice, kaartverkoop en publieksbegeleiding. Door Hospitality Consultants is een exploitatieplan opgesteld. Zie bijlage B9.

8 Samenwerking

8.1 Intentie overeenkomst Gemeente Utrecht/SO-Vastgoed

De samenwerking met de gemeente Utrecht/SO-vastgoed en afspraken omtrent eigendom vastgoed en het vastgoedbeheer worden in eerste instantie nog voor VO/DO fase vastgelegd in een intentieovereenkomst.

8.2 Convenant met Rijksdienst cultuur en Erfgoed en de gemeente Utrecht/sectie Cultuurhistorie

De samenwerking met RCE en de randvoorwaarden voor het verstrekken van een monumentenvergunning worden nog voor VO/DO fase vastgelegd in een convenant met RCE en gemeente Utrecht/sectie Cultuurhistorie. Uitgangspunt is de in nauwe samenspraak met elkaar opgesteld afwegingsmatrix met voorkeursvarianten.

8.3 Intentie overeenkomst Rondom

De samenwerking met RonDom en de uitgangspunten voor de dagelijkse exploitatie van Schatkamer II worden vastgelegd in een intentieovereenkomst. Uitgangspunt is de huidige overeenkomst voor front- en backoffice, kaartverkoop en publieksbegeleiding voor Schatkamer I.

9 Communicatie en marketing

9.1 Branding Domplein

Schatkamer II is na opening onlosmakelijk verbonden met de voor publiek tastbare en beleefbare geschiedenis van het Domplein en zal als zodanig bijdragen aan de branding van het Domplein als cultuurhistorische toplocatie. Partners op het Domplein hebben de intentie uitgesproken het Domplein als geheel en niet met de afzonderlijk onderdelen nationaal en internationaal te profileren (Domplein maakt deel uit van het programma 'merklocaties' van de provincie Utrecht. Gezamenlijke marketinginspanningen met een gemeenschappelijke website en gemeenschappelijk promotiemateriaal zijn hierbij het uitgangspunt. De afzonderlijke en eventueel los van elkaar te bezoeken onderdelen zijn:

- Domtoren
- Schatkamer I
- Schatkamer II
- Pandhof (gratis)
- Flora's Hof (gratis)
- Restauratieatelier Museum Speelklok (rondleidingen op aanvraag)
- Academiegebouw (rondleidingen op aanvraag)

Kaartverkoop geschiedt bij voorkeur vanuit een adres RonDom. Daarbij is het mogelijk zowel afzonderlijke als combinatie-tickets te verkrijgen.

Bij de branding van het Domplein wordt aansluiting gezocht bij promotie van Utrecht in het algemeen (gemeente Utrecht/Stadspromotie) en van het Museumkwartier in het bijzonder (Stichting Museumkwartier Utrecht).

Voor de branding van het Domplein wordt gebruik gemaakt van een huisstijl die is afgeleid van die van Initiatief Domplein. Informatieborden en bewegwijzering op het Domplein krijgen een uniforme beeldtaal.

9.2 Marketingplan Pijlerproject

Binnen de branding van het Domplein is Schatkamer II gekoppeld aan Schatkamer I. Beide publiekcentra vertellen het verhaal van de verborgen, ondergrondse geschiedenis van het Domplein. Voor de opening en exploitatie van Schatkamer II wordt een marketingplan opgesteld dat gericht is op de internationale toeristische markt enerzijds en het regionale onderwijs anderzijds.

9.3 Draagvlak ontwikkeling

De ontwikkeling en realisatie van Schatkamer II is een project met impact voor de stad maar zeker ook voor de directe omgeving van het Domplein. Een goede relatie met alle stakeholders, niet in de laatste plaats de bewoners en omwonenden van het Domplein, is onontbeerlijk voor het welslagen van het project. Middels voorlichtings- en discussiebijeenkomsten en een regelmatig verschijnende nieuwsbrief zullen de stakeholders geïnformeerd en betrokken worden.

10 Kostenramingen en dekkingsplan

In het kader van het Programma van Essenties is eind 2008/begin 2009 een kostenraming opgesteld die op dat moment resulteerde in een totale investering van 2,5 miljoen euro (excl btw). Op verzoek van de gemeente is medio 2009 door Hylkema Consultants BV in samenwerking met Bouwburo Vitruvius een onafhankelijke kostenraming opgesteld (bijlage B8). Deze 'second opinion' raamt de totale stichtingskosten op 3 miljoen euro met dien verstande dat deze raming ook een liftinstallatie bevat. De investeringsbegroting van 29 juni 2009 wordt voornamelijk als uitgangspunt gehanteerd en is als vertrouwelijke bijlage beschikbaar.

De helft van de dekking wordt gevormd door reeds verworven subsidies van de Europese Unie hkv het Portico-project (co-financiering gemeente Utrecht) en het Ministerie van Economische Zaken ihkv het programma Pieken in de Delta (co-financiering van de gemeente en provincie Utrecht). Een dekkingsplan is opgesteld dat moet voorzien in de nog ontbrekende middelen voor de uiteindelijke realisatie. Voor de volgende fase (VO/DO) zijn voldoende middelen beschikbaar.

11 Projectorganisatie

Het projectmanagement valt onder de verantwoordelijkheid van de stichting. T.b.v. de volgende fase (VO/DO) zal een projectteam worden samengesteld, dat zal bestaan uit een architect 'bouw', een architect 'beleving', alsmede vertegenwoordigers van RCE en gemeente Utrecht/sectie Cultuurhistorie, gemeente Utrecht SO/vastgoed en RonDom.

12 Planningen

Onderstaande planning geeft inzicht in de activiteiten, relaties, producten en beslismomenten voor de realisatie van Schatkamer II. Deze planning dient in overeenstemming te worden gebracht met de planning van gemeentezijde voor de planologische inpassing (postzegel bestemmingsplan). Op basis van deze planning wordt Schatkamer II vóór 2013 opgeleverd.

